

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Постконфліктна ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА Афганістану

Постконфліктна екологічна оцінка Афганістану

Короткий виклад деталей

Війна в Афганістані - військове вторгнення СРСР до Афганістану під приводом боротьби проти повстанських груп моджахедів, у якій брали участь урядові війська Афганістану й СРСР. Почалась у грудні 1979 року нападом спецпідрозділів КДБ СРСР на президентський палац у Кабулі і вбивством президента країни Хафізулли Аміна разом з його оточенням та заміни його маріонетковим урядом керованого з СРСР Кармаля Бабрака. Війна, за даними СРСР, тривала до виведення основної маси військ 15 лютого 1989 року. Унаслідок війни загинуло (за міжнародними даними, прийнятими і в СРСР) 1,5 млн або 10 % з числа тодішнього населення країни. Втрати СРСР за офіційними даними цієї країни становили 15 тис. військовослужбовців. Збройний конфлікт, що тривав на території Афганістану в період з 2001 до 2021 року. Один з етапів громадянської війни в Афганістані, яка триває з 1979 року. Головною складовою протистояння стали бойові дії, що велися Міжнародними силами сприяння безпеці під проводом НАТО та ультрарадикальним ісламіським рухом Талібан. Воєнні дії відбувалися у два етапи: операція “Нескорена свобода” (2001—2014) та “Рішуча підтримка” (2015—2021). Війна закінчилася тим, що Талібан відновив владу після майже 20-річного опору союзним силам армій держав-членів НАТО та силових структур Афганістану. Це була найдовша війна в історії Сполучених Штатів, яка перевершила війну у В'єтнамі приблизно на п'ять місяців.

Тож, Афганістан перебував на вирішальному етапі своєї бурхливої історії. З 1973 року в Афганістані часто змінювалися режими, і країну очолювали вісім різних лідерів. Нестабільність і війна призвела не тільки до серйозної деградації довкілля, а й до масштабних руйнувань, безробіття, переміщення населення, бідності. Після трагічних подій 11 вересня 2001 року у США Афганістан отримав безпрецедентну міжнародну увагу, і ці події привернули потужну підтримку необхідних гуманітарних, політичних і військових дій, рішень, необхідних для того, щоб вивести Афганістан на шлях миру, стабільності, відновлення і розвитку.

З 2002 року UNEP брала активну участь у закладанні екологічних основ для сталого розвитку в Афганістані. Десятиліття воєнних дій і насильства у поєднанні із посухою та землетрусами мали руйнівний вплив не лише на народ Афганістану, але й на його довкілля, колись незаймане та багате біологічним різноманіттям. Діяльність ООН з довкілля ропочалася з великої постконфліктної екологічної оцінки, проведеної спільно з урядом Афганістану та афганськими екологічними експертами, яка була опублікована у 2003 році і ця оцінка підкреслила серйозну та

широко поширену деградацію землі та ресурсів, включаючи зниження рівня ґрунтових вод, висихання водно-болотних угідь, повсюдну втрату рослинного покриву, ерозію та втрату дикої природи. Це призвело до запиту уряду Афганістану про технічну допомогу для створення національного екологічного агентства. З тих пір підтримка ООН з питань довкілля розширилася, щоб зосередитися на відбудові структур управління та вирішенні невідкладних проблем щодо міського довкілля та управління природними ресурсами.

Тож, десятиліття громадянського протистояння знищили 60% інфраструктури країни, спричинили повсюдну відсутність продовольчої безпеки та погіршили базу природних ресурсів, від якої більшість афганців залежали для задоволення своїх основних потреб для існування. У міру того, як Афганістан рухався вперед, уряд поставив безпеку, належне управління та самодостатність на перше місце у своїй програмі реконструкції. Для досягнення цих цілей інвестиції у відновлення людського капіталу та інституцій, особливо тих, які були необхідні для ефективного управління природними ресурсами та відновлення було важливою частиною бачення Афганістану щодо забезпечення свого майбутнього.

У 2002 році вперше в історії країни було створено орган міністерського рівня для підтримки збереження довкілля та сталого розвитку природних ресурсів Афганістану. З тих пір воно перетворилося на Національне агентство з охорони довкілля. Одним із першочергових завдань його було визначення найнагальніших екологічних потреб. У співпраці з Програмою ООН з довкілля наприкінці 2002 року Національне агентство з охорони довкілля розпочало оцінку довкілля після війни. Оцінка стану довкілля після воєнних дій разом з афганською владою, місцевими громадами та міжнародними та національними експертами UNEP і Національним агентством з охорони довкілля провели серію оціночних місій у 35 сільських і 38 міських населених пунктах. Вони провели сотні інтерв'ю та зібрали 60 польових зразків для перевірки забруднення повітря, ґрунту та води. Кульмінацією цієї роботи стала її публікація у 2003 році.

У звіті UNEP було встановлено, що довгострокові наслідки війни та надмірної експлуатації колись багатих природних ресурсів Афганістану створили серйозну екологічну загрозу. До них належали: дефіцит і забруднення поверхневих і підземних вод, масове і безперервне вирубування лісів, опустелення важливих водно-болотних угідь, ерозія ґрунту, забруднення повітря та виснаження популяцій дикої природи. Крім того, тривала нестача води та швидке зникнення половини лісів і лісистого покриву країни перетворили тисячі людей на екологічних біженців. Це призвело до посилення демографічного тиску на перевантажені міські території та могло породити нові дрібні конфлікти через доступ до обмежених ресурсів.

Національний потенціал для вирішення цих проблем сильно був обмежений у результаті краху місцевих і національних форм управління ресурсами.

У цьому звіті Програми ООН з довкілля описувалось, що у країні, де понад 80 відсотків населення безпосередньо покладалось на базу природних ресурсів для задоволення своїх повсякденних потреб, повсюдна деградація довкілля становила величезну загрозу для майбутніх засобів існування. Протягом понад двох десятиліть воєнних дій природним ресурсам Афганістану було завдано значних збитків через війну, переміщення біженців, надмірну експлуатацію та відсутність управлінської та інституційної спроможності. Останні три-чотири роки посухи погіршили цю шкоду.

Відновлення довкілля у країні було життєвонеобхідним для довгострокового добробуту афганського народу. Головною метою управління землею та біорізноманіттям мало бути покращення продовольчої безпеки та сприяння подоланню бідності, водночас захищаючи цілісність екосистем. У багатьох випадках довготривала екологічна шкода була завдана, наприклад, підземним водам або ґрунтовим ресурсам, оскільки люди поспішали задовольнити невідкладні гуманітарні потреби, такі як вода та їжа. Для відновлення деградованих водоносних горизонтів підземних вод і еродованих ґрунтів можуть знадобитися століття.

З огляду на ці потреби, метою UNEP було провести швидку оцінку водних і водно-болотних угідь, лісів і рідколісся, заповідних територій і дикої природи. Результати мали допомогти розширити знання про стан бази природних ресурсів Афганістану, визначити ключові навантаження та загрози сталому використанню, а також дозволило б UNEP рекомендувати пріоритетні дії для подальших дій уряду Афганістану та його партнерів.

Між 6 вересня і 10 жовтня 2002 р. міжнародні експерти UNEP та афганські експерти відвідали такі ключові об'єкти у кожній області:

- водно-болотні угіддя: річка Гільменд і західні басейни Амудар'ї, включаючи водно-болотні угіддя Систан;
- ліси: вирубка лісів і надмірне випасання худоби сприяло серйозній ерозії ґрунту в Гераті, Бадгісі, Кундузі на цій ділянці поблизу Кала Нау і Тахар, а також один тугайний лісовий острів на річці Амудар'я біля Імама Сахіба. Хвойні ліси у східних провінціях Нурістан, Кунар і Нангархар були оцінені за допомогою супутникових зображень, оскільки триваючі воєнні дії перешкоджали доступу;

- охоронювані території: національний парк Банд-е-Амір, Коле-Хашмат-Хан і заповідники водоплавних птахів і фламінго Дашт-е-Навар і Аб-е-Естада;
- Ваханський коридор: включаючи заповідник дикої природи Памір-і-Бузург.

У польових дослідженнях UNEP застосовувала різні методики. Це включало попередню оцінку екологічних умов у 2000 році, зроблену організацією "Save the Environment Afghanistan". Були також включені останні екологічні дослідження афганських вчених, карти, супутникові зображення, географічні інформаційні системи, польові спостереження, включаючи зразки ґрунту, води та пилу, а інші дані були зібрані шляхом опитування урядовців, місцевого населення та відповідних неурядових організацій та агентств ООН.

UNEP зосередила свої зусилля з польової оцінки на розумінні поточного тиску на водні ресурси у двох найбільших і найважливіших водозбірних басейнах: Гільмендський басейн на південному заході та Амудар'ї на півночі. Також було відвідано чотири водно-болотні зони, яким раніше було надано статус охоронної території: Банд-е-Амір, Коле Хашмат Хан, Дашт-е-Навар і Аб-е-Естада. Річка Гільменд бере початок у південному Гіндукуші та, тече на південь і захід, осушує приблизно 31 відсоток території країни. Річка перетинає великий суходіл на південному заході Афганістану, під пустелею Дешт-е-Марго, входячи у басейн Сістан. Водно-болотні угіддя в цій величезній природній западині, що тягнеться з півночі на південь приблизно на 200 км, підтримували зрошуване землеробство принаймні з 3000 років до нашої ери. Приблизно 13 відсотків зрошуваних площ країни розташовані у басейні Гільменда, де зазвичай практикувалося інтенсивне промислове рослинництво та комерційне садівництво. Річка Гільменд зазвичай піднімається між березнем і червнем, швидко поповнюючи спочатку найсхідніше озеро Хамун-і-Пузак (його південна третина лежить в Ірані), а потім Хамун-е-Сабарі на заході (половина в Ірані) і Хамун-е -Гільменд (повністю в Ірані). Нижче південної частини Гільменда лежить величезний соляний басейн Gaud-e-Zireh. Час від часу він отримував воду з Хамун-е-Гельманд через Шелу (вважається колишнім каналом Гільменда) і прямим витоком з Гільменда.

Площа водно-болотних угідь значно змінювалась з року в рік залежно від обсягу води, що постачалась річками Гільменд, Хаш-Руд і Фарах-Руд, а також іншими потоками. У роки надзвичайно високої води водно-болотні угіддя могли займати площу до 4000 квадратних кілометрів, досягаючи найбільшої площі під час весняної повені. У 2001 році річка Гільменд була на 98 відсотків нижчою від середньорічної води. Зі зменшенням кількості опадів снігові поля, що живлять верхів'я Гільменда, зменшилися з 41 000 км² до 26 000 км² між 1998 і 2000 роками. У зв'язку з постійним забором для зрошуваного землеробства, води Гільменда не змогли повністю

досягти басейну Сістан у 2001 році. Це призвело до повного висихання водно-болотних угідь і мало серйозний вплив на довкілля Сістану.

UNEP відвідало ключові місця у басейні Гільменда та водно-болотних угіддях Сістан, щоб оцінити переважаючі екологічні умови. Був проведений аналіз супутникових зображень, щоб визначити ступінь деградації водно-болотних угідь Сістану та потенціал для відновлення. Також було досліджено статус транскордонних угод.

Основні результати:

- **висушування водно-болотних угідь Сістан:** місцеві жителі повідомили UNEP, що озеро Хамун-і-Пузак було сухим протягом останніх чотирьох років через посуху та погане управління водними ресурсами вище за течією. Крім того, повідомлялося, що перед посухою стік у всіх річках, що живлять водно-болотні угіддя, різко скоротився, у деяких випадках до 70 відсотків. UNEP спостерігала, як різні зарості очерету повністю висохли, і жителі повідомили, що водоплавні птахи в основному покинули цю територію. Повідомлялося, що вовки, шакали, їжаки та дикі кабани є численними, а дикі кішки та дикобрази – рідкістю;
- **UNEP отримала супутникові знімки “Landsat” за року 1987, 1998 та 2001 року,** щоб перевірити поточний стан водно-болотних угідь і порівняти його з попередніми роками. Аналіз зображень показав, що 99 відсотків водно-болотних угідь висохло з 1998 року, включаючи Хамун-і-Пузак, Хамун-е-Сабарі та Хамун-е-Гельменд. Кожна з основних річок, що живлять водно-болотні угіддя, включаючи Гільменд, Фарах-Руд і Хаш-Руд, також виявилось, що пересихає. У 1987 р., наприклад, 73 відсотки водно-болотної території були повністю сухими. Проте до 1998 року водно-болотні угіддя та навколишня рослинність майже повністю відновилися, знову забезпечивши важливе середовище існування дикої природи та сільськогосподарських ресурсів. Цей висновок свідчив про те, що водно-болотні угіддя можуть мати потенціал для відновлення, коли опади повернуться у регіон. Однак необхідною умовою було покращення управління водними ресурсами в усьому басейні.
- **ерозія та осадження:** без стабільного джерела води протягом останніх чотирьох років значна частина природної рослинності басейну загинула або була зібрана на паливо. Це призвело до ерозії ґрунту та значного переміщення піску на дороги, у населені пункти та зрошувані території;

- **дамби та управління водними ресурсами:** UNEP оцінила, що разом основні дамби та іригаційні системи на річці Гільменд можуть утримувати щонайменше 2,7 мільярда м³. UNEP вказала, що рівень як поверхневих, так і ґрунтових вод у багатьох точках уздовж Гільменда значно знизився після періоду будівництва дамби у 1970-х роках. Дамби були побудовані для виробництва гідроелектроенергії та покращення розподілу води. Однак два десятиліття воєнних дій завадили скоординованому та стратегічному випуску води. Високі темпи випаровування також відбувалися з поверхні резервуарів, що призводило до значних втрат. І, нарешті, пріоритети виробництва гідроелектроенергії несумісні з потребами водопостачання у періоди невеликої кількості опадів. Поєднання цих трьох факторів могло насправді збільшити вразливість басейну Сістан до посухи, а не покращити управління та розподіл води;
- UNEP дослідило твердження місцевих жителів про те, що вода, яка зберігалася на дамбах Каджакі та Дахла, не була випущена для полегшення умов посухи на водно-болотних угіддях Сістан у 2002 році. UNEP відвідала ділянку Каджакі та спостерігала, що рівень води був на 58 м від максимальної потужності. Техніки повідомили, що були зроблені безперервні викиди води, але вони не досягли району Сістан через надмірні воєнні дії;
- UNEP спостерігала за водоемними культурами, включаючи кавуни та бавовник, які вирощувалися по всьому регіону, незважаючи на умови посухи. Потенціал розвитку підземних вод: UNEP відібрала проби води з ряду джерел, колодязів, річок і громадських джерел водопостачання у басейні Гільменда. Результати показали, що річки мають низьку солоність, що сприяє зрошенню та домашньому використанню. Однак якість цих вод швидко погіршується з віддаленням від джерела, тому до того моменту, як вони досягають Сістану, як дрібні, так і глибші ґрунтові води стають солоними і непридатними ні для поливу ні для зрошення. Значення солоності, отримані UNEP, можна порівняти з пробами, зібраними в 1970-х роках Датським комітетом допомоги Афганістану, що вказувало на відсутність значного підвищення солоності протягом трьох десятиліть. Ці значення свідчили про те, що потенціал розвитку підземних вод у нижній течії Гільменда поблизу Заранджу продовжував бути надзвичайно обмеженим.

Транскордонне управління водними ресурсами: враховуючи, що водно-болотні угіддя Сістан були важливим транскордонним водним ресурсом, UNEP дослідила поточні домовленості про розподіл води. У 1973 році між Іраном і Афганістаном було

досягнуто угоди про те, щоб 22 м³/с надходили до Ірану з притоки річки Сістан, розташованої на південь від Заранджа. Крім того, Іран мав придбати додаткові чотири кубічних м³/с в Афганістану, довівши загальний розподіл до 26 м³/с. Хоча угода не була офіційно ратифікована Афганістаном через нестабільність уряду, Іран побудував водосховища Чаніме для зберігання води для пиття. У 2001 році напруга між сусідніми країнами загострилася, коли Іран написав Генеральному секретарю ООН Кофі Аннанду, звинувативши, що таліби заблокували річку Гільменд, спричинивши висихання близько 140 000 га землі в сусідніх регіонах Ірану.

Для здійснення транскордонного управління водними ресурсами створено було Міждержавну комісію з координації водного господарства та Міжнародний фонд Аральського моря. Європейська економічна комісія ООН також створила Спеціальну програму для економік Центральної Азії для зміцнення співпраці між країнами та вивчення варіантів управління транскордонними ресурсами.

Ліси та лісиста місцевість

Ліси та лісисті землі особливо цінні в посушливих регіонах, таких як Афганістан. Вони постачають дрова та деревину, остання має великий експортний потенціал, а також інші лісові продукти, такі як горіхи та лікарські рослини. Ліси також є основним середовищем проживання багатьох видів тварин, у тому числі деяких, яким загрожує зникнення. Великий деревний покрив також може допомогти пом'якшити місцеві кліматичні умови та зменшити потенційно шкідливий стік після раптових дощів.

Важливою метою оцінки UNEP, крім переоцінки стану лісів Афганістану після років недавніх воєнних дій, було визначення кроків до ефективного управління цими ресурсами, щоб вони могли продовжувати підтримувати засоби до існування у сільській місцевості, а також біорізноманіття і екосистемні процеси. UNEP вивчала ділянки у межах північної фісташково-ялівцевої зони, ділянках хвойних лісів на сході та тугайні ліси вздовж Амудар'ї.

На місцевому рівні було вжито низку заходів, спрямованих на управління збором фісташкових горіхів та обмеження вирубки деревини, але існувала значна потреба у тому, щоб такі заходи були розроблені та застосовані ширше. Ці ліси також були ключовими для збереження біологічного різноманіття. Мертва деревина, листя та інший підстил, а також трав'янистий ґрунтовий покривала забезпечували багате розмаїття.

Основні висновки:

- UNEP відвідала провінції Герат, Бадгіс, Кундуз і Тахар, щоб дослідити вирубку фісташкових лісів. Фісташкові ліси спостерігалися біля сіл Фархар, Кала-і-Нау, Нароп і Кушка Кухна у насадженнях у середньому 20-40 дерев на гектар. Однак у більшості обстежених районів UNEP спостерігала величезні ландшафти оголеного або ерозійного ґрунту, де менше 30 років тому колись були густі фісташкові ліси. Лісники в провінціях Бадгіс і Тахар вказали, що за останні три десятиліття було втрачено 50–70 відсотків фісташкових лісів;
- UNEP провела аналіз супутникових зображень в обох провінціях, щоб визначити, як змінився розподіл лісів між 1979 і 2002 роками. У 1979 році ліси були виявлені на 55 відсотках земельної бази в Бадгісі і на 37 відсотків у Тахарі. Щільність лісів коливалася від 40 до 100 дерев на гектар. У 2002 році густота лісів в обох провінціях зменшилася до такого рівня, що їх уже не можна було виявити супутниковими приладами. Це означало або про повне знищення лісів, або зниження щільності до менше ніж 40 дерев на гектар. Цей висновок узгоджувався з польовими спостереженнями. Повідомлялось, що значна частина збитків була спричинена невизначеністю політичних умов після радянської окупації.
За повідомленнями, протягом цього періоду жителі накопичували велику кількість дров, оскільки майбутній доступ до цих земель вважався загрозливим. Під час подальших військових дій також рубали дерева на дрова, а також щоб зменшити можливості ховатися для влаштування засідок для протиборчих сил. Відтоді вирубка лісів продовжувалась, а попит на дрова ріс через зростання населення. Було запропоновано створити «Афганський корпус охорони». Спільна пропозиція уряду США та тимчасової влади Афганістану була трудомістким проєктом, розробленим для надання негайних переваг у працевлаштуванні вразливим людям і колишнім учасникам бойових дій, водночас сприяючи відновленню лісів у 18 місцях по всій країні;
- UNEP мала на меті зібрати інформацію з визначених охоронюваних територій у східній частині країни, включаючи Банд-е-Амір, Аб-і-Естада, Дашт-е-Навар і Коле Хашмат Хан. З берегів Амудар'ї також спостерігалися тугайні лісові острови Імам Сахіб. Основною метою було визначення варіантів майбутнього управління, спрямованих на підтримку місцевого розвитку та підтримки біорізноманіття. Доступ до заповідника долини Аджар та потенційних лісових ділянок у Нурістані був неможливий через воєнні дії.

Банд-е-Амір була однією з передових точок боїв між Талібаном і силами опору протягом більшої частини 2001 року. Тож, територія була сильно замінована. Пряма дорога з Баміана до Банд-е-Аміра не була розчищена, і на ній у липні 2002 року стався трагічний інцидент, коли пасажирський автобус натрапив на протитанкову міну, що призвело до втрат 13 життів. Весь південний берег озерної системи також вважався надто небезпечним для доступу UNEP. Розмінування було очевидною передумовою для розвитку туристичної індустрії та захисту дикої природи на місці.

UNEP спробувала відвідати долину Аджар, щоб визначити поточний екологічний та інституційний статус заповідної території. Однак через триваючі воєнні дії у цьому районі доступ не був дозволений. Остання оцінка долини була проведена місцевою афганською неурядовою організацією "Save the Environment Afghanistan" у 1999 році за фінансування WWF Пакистану. Наступні попередні висновки взяті були з цього дослідження, а також з інтерв'ю з урядовцями та інших довідкових матеріалів.

UNEP відвідала Ваханський коридор:

Ваханський коридор - це вузька смуга альпійських долин і гір, яка тягнеться на схід від провінції Бадахшан, слідуючи верхів'ям річки Амудар'я до її витоку в горах Паміру. Межує з Таджикистаном на півночі, Пакистаном на півдні та Китаєм на сході. Це включало найсхідніші хребти Гіндукушу та крайню південно-східну частину великого хребта Паміру до точки, де вони з'єднуються з Каракорумами. Вахан ділиться на три географічні частини: головну смугу Вахана між Ішкешемом і Кала-Панджою і Памірський вузол, який складається з двох блоків високих гір, Памір-е-Калан або Памір-і-Бузург (Великий Памір). і Памір-е-Хорд (Малий Памір).

Великий Памір колись був оголошений королівським мисливським заповідником, а в 1978 році був оголошений заповідником дикої природи. Назва Великий Памір відноситься до гірського хребта, що піднімається приблизно на 6900 м у середній частині Вахану. Вахан представляє унікальний інтерес як з точки зору довкілля та біорізноманіття, так і з точки зору людського населення.

Метою візиту UNEP до Ваханського коридору був збір інформації про загальний стан довкілля у Вахані, а також дослідження ключових екологічних, інституційних навантажень. Зокрема, UNEP зосередилася на оцінці поточного стану Памір-і-Бузурзького заповідника. Через віддаленість регіону його рідко відвідували місії ООН, але UNEP увійшла у регіон на два тижні з 20 вересня по 10 жовтня 2002 року.

Основні висновки:

- **дика природа:** UNEP підтвердила, що снігові барси, очевидно, зустрічалися по всій території Ваханського регіону, включаючи територію заповідника Памір-і-Бузург і між Ішкешемом і Кала-і-Оанджа в коридорі на захід від цієї території, головним чином у горах уздовж його південної околиці. UNEP також візуально зафіксувала два стада овець. За попередніми даними, цей вид тепер мешкає лише в заповіднику "Памір-і-Бузург" та на Малому Памірі, причому в останньому випадку його чисельність була вища. UNEP збрала прямі або усні свідчення про вовка, бурого ведмедя, азіатського гірського козла, червону лисицю, зайця-русака, кам'яну куницю і довгохвостого бабака. Під час дослідження UNEP не змогла виявити жодних свіжих ознак присутності рисі;
- **UNEP зазначила, що вахи позитивно відреагували на заклик тимчасової влади Афганістану здати зброю та припинити полювання.** Надалі торгівля хутром диких тварин на місцевому рівні в Ваханському коридорі була у кращому випадку випадковою. Це було додатково підтверджено повною відсутністю будь-якої торгівлі дикими тваринами на ринках Ішкешема та Файзабада. UNEP помітила, що шкури снігового барса з Бадакшану продавались на хутових ринках у Кабулі, переважно західним гуманітарним працівникам і солдатам. Хоча ці покупці могли і не знати про його зникаючий статус, їхні дії могли спонукати браконьєрів збільшити кількість полювання на снігового барса, що наближали цей вид до зникнення в Афганістані;
- **випас худоби:** пасовища були в прийнятному стані на низьких висотах, але, як виявилось, деградували в регіоні на висотах між 4000 і 4400 м, над якими лежать альпійські луки, на яких влітку паслися вівці.
- **зміна клімату:** у кліматі Вахану відбувалися значні зміни. Осінні дощі та зимовий сніг були регулярними, але кількість почала значно зменшуватись. Традиційні пасовища стали менш продуктивні, що змушувало скотарів шукати випас на більших висотах. Хоча важко кількісно оцінити такі зміни, очевидно, що триваюча зміна клімату може серйозно вплинути на засоби існування в регіоні;
- **продовольча безпека:** продовольча безпека була постійною проблемою, дефіцит зазвичай спостерігався навесні та на початку літа, коли запаси їжі вичерпуються до наступного врожаю;

- **наземні міни:** Ваханський коридор здебільшого оминули безлади спричинені військовими діями, і міни не були закладені, як в інших частинах країни. Слід вказати, що враховуючи мобільність популяцій людей, диких тварин і традиційні торговельні зв'язки через Вахан, слід розглядати можливість розширення площі охоронюваних земель. З часом Ваханський коридор може стати важливим компонентом транскордонної природоохоронної території, пов'язаної з іншими існуючими або запропонованими ділянками у Китаї, Пакистані та Таджикистані;

Багаторічна програма була розроблена спільно UNEP і Національним агентством з охорони довкілля, а фінансувалось Європейською Комісією, Урядом Фінляндії та Глобальним екологічним фондом. Метою Програми розвитку потенціалу та інституційної розбудови для управління довкіллям в Афганістані був розвиток автономної та самодостатньої екологічної адміністрації з необхідними технічними можливостями для реалізації нещодавно розробленого екологічного законодавства та політики. Для досягнення цієї мети експерти UNEP навчали і давали настанови співробітникам Національного агентства з охорони довкілля, надавали технічну допомогу та консультації за потреби, а також постачали базове офісне та польове обладнання. Національне агентство з охорони довкілля брало на себе провідну роль у прийнятті всіх важливих рішень, щоб забезпечити збереження та зміцнення афганської власності у будь-який час.

Програма реалізовувалась UNEP з жовтня 2003 року по грудень 2006 року та складалась з п'яти основних компонентів:

1: Екологічні інституції та координація

Стале управління ресурсами довкілля можливе лише тоді, коли інституції національного та місцевого рівнів мають чіткі мандати, ефективні та скоординовані структури, технічно кваліфікований персонал і достатні фінансові ресурси. Для досягнення цих цілей UNEP надав технічну підтримку Національному агентству з охорони довкілля для поточного процесу реформування та реорганізації Комісії з реформування державної служби. Це включало пропозиції щодо адміністративної реструктуризації, штатного розпису та посадових інструкцій, а також створення восьми регіональних центрів із бюро. UNEP також допомагала координувати екологічні програми між різними зацікавленими сторонами в Афганістані, а також включати екологічні питання в плани та програми груп ООН.

2: Екологічне право та політика

Розвиток екологічної політики та створення реалістичної екологічної правової бази є цілями, які переслідуються разом із створенням екологічних інституцій. У зв'язку з цим UNEP надала природоохоронну правову підтримку Національному агентству з охорони довкілля під час розробки та перегляду ключових законів. Основна увага була зосереджена на підтримці розробки Закону про довкілля, та щодо достатніх консультацій між відповідними міністерствами та зацікавленими сторонами. Крім того, UNEP допомагала забезпечити виконання Афганістаном своїх юридичних зобов'язань за різними багатосторонніми екологічними угодами. UNEP також надала технічну підтримку в оцінці найкращої практики та у розробці політичних варіантів для різних проблем довкілля, зокрема управління забрудненням та правозастосування.

3: Оцінка впливу на довкілля

Афганістан вступив у фазу масштабних багатомільйонних інвестицій у програми розвитку та інфраструктуру. Деякі з цих програм можуть мати значний вплив на довкілля.

4: Екологічна інформація та освіта

Ефективне прийняття екологічних рішень залежить від наявності своєчасної та високоякісної екологічної інформації. Одним із наслідків конфлікту в Афганістані стала велика шкода та втрата джерел екологічної інформації, включаючи карти, записи, довідкові матеріали та досвід. Для того, щоб Національне агентство з охорони довкілля могло розвинути потенціал управління довкіллям, програма UNEP працювала над створенням базового екологічного інформаційного центру у Кабулі. Центр збирав, організовував та розповсюджував екологічну інформацію про поточний стан довкілля та поточні програми допомоги. UNEP також розробила пілотні навчальні заходи з Кабульським університетом, Кабульським політехнічним університетом, Міністерством вищої освіти та ЮНЕСКО для підготовки нового покоління національних експертів з охорони довкілля.

5: Управління природними ресурсами на основі громади

До початку війни в Афганістані було розвинуто управління природними ресурсами на місцевому рівні. З початком війни багато місцевих структур управління розвалилися, що дозволило неконтрольований видобуток природних ресурсів. Національне агентство з розвитку довкілля визначило нагальну потребу у відновленні практики управління природними ресурсами та відновленні на рівні громади. Для досягнення цієї мети UNEP надала консультації щодо визначення та

впровадження пілотних проєктів для перевірки різних методів управління природними ресурсами на рівні громади по всій країні та визначення передового досвіду. UNEP також надала технічну експертизу “Ініціативі Зеленого Афганістану”, яка мала на меті координувати діяльність, мобілізувати кошти та надавати технічну експертизу для проєктів ООН та уряду, спрямованих на озеленення Афганістану.

UNEP надала технічну підтримку Національному агентству з охорони довкілля у розробці керівних принципів оцінки впливу на довкілля, баз даних, політики та процесів. Програма також була спрямована на навчання персоналу партнерів Національного агентства з охорони довкілля щодо оцінки впливу на довкілля та впровадження відповідної політики та практики на місцях.

Окреслювались, які майбутні виклики постануть перед ними:

- Вирішення екологічних проблем в Афганістані є величезним викликом, на вирішення якого уряду Афганістану та Національному агентству з охорони довкілля знадобляться десятиліття. Під час усього процесу міжнародне співтовариство потребуватиме постійної фінансової та технічної підтримки.
- UNEP сприяв відновленню довкілля в Афганістані адаптивним та поступовим способом. Робота UNEP до грудня 2006 р. була спрямована на створення міцної інформаційної, інституційної та людської бази у рамках Національного агентства з охорони довкілля, на основі якої управління довкіллям можна буде розвивати з 2007 р. і далі.
- Майбутні потреби в Афганістані включатимуть імплементацію Закону про довкілля, а також прийняття підзаконних нормативно-правових актів, децентралізацію управління довкіллям, включаючи розвиток управлінського потенціалу у провінціях, додаткову роботу з розвитку міжміністерської екологічної спроможності, розробку навчальних програм для екологічної освіти, а також розширення проєктів управління природними ресурсами та відновлення на рівні громад.
- Для того, щоб допомогти уряду досягти успіху у досягненні його далекоглядної мети щодо забезпечення екологічного майбутнього Афганістану, UNEP і Національне агентство з охорони довкілля співпрацювало з низкою партнерів і агенцій з надання допомоги, включаючи міністерства сільського господарства, тваринництва та продовольства, води та енергетики, охорони здоров'я, міський розвиток і житлове будівництво, відновлення та розвиток сільських районів, Азіатський банк розвитку, ЮНЕСКО та інші щодо обміну інформацією та наданням технічних

консультацій. Завдяки такому спільному підходу досягався прогрес у вирішенні численних екологічних проблем Афганістану та відбудові інфраструктури, необхідної для забезпечення того, чого бажають самі афганці, як це відображено в їхній новій конституції: «процвітаюче життя та здорове довкілля для всіх, хто проживає на цій землі».

Висновок:

Тож, постконфліктна екологічна оцінка Афганістану вимагає аналізу екологічних впливів воєнних подій, які відбулися у регіоні і оцінки їхнього впливу на довкілля та здоров'я населення.

Завершення воєнних дій тягне за собою такі можливі екологічні проблеми та виклики:

забруднення ґрунтів і водойм: війна може призвести до забруднення ґрунтів та водних ресурсів через руйнування інфраструктури, витік паливних матеріалів та хімічних речовин;

опустелення: надмірне використання ґрунтів для сільського господарства та нестійка лісозаготівля може призвести до опустелення, що загрожує екологічному балансу та можливостям для сільськогосподарського розвитку;

видалення нерозірваних мін: масове залишкове видалення нерозірваних мін може бути необхідним для забезпечення безпеки населення та довкілля;

загроза біорізноманіттю: воєнні дії можуть призвести до знищення природних середовищ та екосистем, загрожуючи місцевому біорізноманіттю;

перенаселення та незаконна лісозаготівля: внаслідок бойових можуть виникнути проблеми з перенаселенням населення, а також незаконною лісозаготівлею та руйнуванням природних природоохоронних територій;

Тобто, для проведення постконфліктної екологічної оцінки Афганістану слід проводити комплексне дослідження стану довкілля, враховуючи усі зазначені фактори та можливі наслідки воєнних дій. Оцінка має бути проведена експертами та враховувати потреби населення та природи у реконструкції та відновленні екологічної стабільності в країні, як це було проведено разом із афганською владою, місцевими громадами та міжнародними, національними експертами UNEP і Національним агентством з охорони довкілля за допомогою серії оціночних місій у 35 сільських і 38 міських населених пунктах.

Список використаних джерел:

https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7656/-Afghanistan_Post-conflict_environmental_assessment-2003afghanistan_post_conflict_environmental_assessment.pdf.pdf?sequence=3&isAllowed=

https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7682/-Afghanistans_environmental_recovery_A_post-conflict_plan_for_people_and_their_natural_resources-2006afghanistans_environmental_recovery.pdf.pdf?sequence=3&isAllowed=y